

Misleidende globalisatie?

Glenn Rayp

1. Inleiding

We leven in een geglobaliseerde economie. In bijna elke analyse van de sociaal-economische problematiek neemt dit thema tegenwoordig een centrale plaats in. Geen commentator of publicist, laat staan intellectueel die eraan voorbij gaat het ter sprake te brengen én het te duiden als het centrale sociaal-economisch gegeven op de drempel van het derde millennium. Discussie lijkt er dan wel nog mogelijk of het hier over iets nieuws gaat (zoals Amin en ook Petrella beweren) of niet, hetgeen Arrighis recensenten hem toeschrijven, maar het gegeven als dusdanig lijkt onomstootbaar. Het heeft dan ook de status van het evidente gekregen, waarnaar iedereen kan verwijzen zonder te moeten vrezen dat hierover maar één vraag wordt gesteld en integendeel eruditie (van anderen) suggereert. Zo zal U waarschijnlijk geen seconde hebben stilgestaan bij de eerste zin van deze tekst (toegegeven, eerste zinnen dienen daar eigenlijk niet voor), behalve misschien toen U zich bedacht wie er nu een tekst opent met dat soort van banaliteiten.

Voor zover de globalisering van de economie enige aanduiding behoeft, wordt veelal verwezen naar het fenomeen dat ermee wordt geassocieerd en erdoor wordt verklaard: de ongebreidelde en onverbiddelijke concurrentiestrijd van allen tegen allen voor minstens een voldoende deel van 's aards rijkdommen, die de internationale competitiviteit tot (niet-categorische) imperatief, tot obsessie van de economische politiek heeft gemaakt. Zo kan men in de inleiding van de 'Limits to Competition' lezen dat:

A new 'competition era' emerged in the last 20 years, especially in connection with the globalisation of economic processes. (...) To be competitive (i.e. competitiveness) has ceased to be a means to an end. Competition (and related competitiveness) has acquired the status of a universal credo, an ideology. (Group of Lisbon, 1993, p. 2).

Het nieuwe competitietijdperk zou worden gekenmerkt door een nieuwe betekenis die aan competitiviteit wordt verleend, dat niet meer als "samen zoeken" wordt verstaan, maar louter als een (wed)strijd van tegenstanders, waarvan de intensiteit en het belang blijkt aan hetgeen men ervoor bereid is op te offeren: een (redelijk) hoog loonniveau, "comfortabele" (menswaardige) arbeidsomstandigheden en een hoogontwikkelde sociale zekerheid als het nec plus ultra. Het particuliere streven der nationale competitiviteitskampioenen heeft geen religie of filosofie meer nodig om zich te vereenzelvigen met het algemene of nationale belang; alle domeinen van het collectieve en particuliere leven moeten aan hun competitiviteitswaarde worden getoetst en gelegitimeerd. Voor zover kan de ideologische status van de competitiviteit enkel worden beaamd.

Echter, strikt genomen *kan* deze competitiviteitsobsessie wel het gevolg zijn van de globalisatie van economische processen, maar niets zegt dat dit *moet*. M.a.w. de globalisatie van de economie is niet noodzakelijk, zelfs niet voldoende voor de competitieve regulering ervan. Economische processen moeten helemaal niet globaal zijn om door verbeterde concurrentie te worden beheerst en een geglobaliseerde economie kan anders worden bestuurd dan uitsluitend door concurrentie (wat de Groep van Lissabon juist voorstelbaar tracht te maken). Indien tussen globalisatie en competitiviteit als (*niet-categorische*) imperatief geen *logisch* verband bestaat, moet de associatie tussen beide *historisch worden aangetoond*. Om U reeds in mijn inleiding een deel van het besluit te geven: het voorhanden (o.m. statistisch) materiaal lijkt m.i. niet te wijzen op enige *historische* associatie. Competitieve regulering of competitiviteitsobsessie van de vrije markteconomie wordt hier niet in het minst betwist. Enkel lijken de indicaties eerder beperkt dat ze veel met globalisatie te maken heeft.

Het verband tussen globalisatie en competitiviteit wordt daarmee louter *ideologisch* (in - oorspronkelijke - Marxiaanse betekenis) en vormt een verkeerde leidraad voor het handelen, zoals ik in mijn laatste deel zal proberen te betogen. De (fenomenale) realiteit van de competitiviteitsideologie wordt hiermee geenszins in vraag gesteld, integendeel: *als ideologie* (opnieuw in oorspronkelijke Marxiaanse betekenis) wordt ze nog versterkt.

2. Globalisatie van de economie?

Indien een begrip veelvuldig wordt gehanteerd, is het ofwel zeer duidelijk en herkenbaar, ofwel integendeel vaag en weinig precies zodat haar gebruik enkel een aanduiding geeft van haar polysemie. In het geval van de 'globalisatie' vrees ik een beetje voor de laatste situatie. Bijgevolg moet ook worden aangegeven wat de verder besproken indicatoren geacht worden aan te duiden: alleen in het slechtste geval is dit een overbodige uiteenzetting van een vanzelfsprekendheid.

Een uitvoerige begripsomschrijving van globalisatie vinden we bij de Groep van Lissabon. Globalisatie voor haar is (in navolging van Mc Grew):

'(...) refers to the multiplicity of linkages and interconnections between the states and societies which make the present world system. It describes the process by which events, decisions, and activities in one part of the world come to have significant consequences for individuals in quite distant parts of the globe. Globalisation has two distinct phenomena: scope (or stretching) and intensity (or deepening). On the one hand, it defines a set of processes which embrace most of the world or which operate worldwide; the concept therefore has a spatial connotation. On the other hand it also implies an intensification in the levels of interaction, interconnectectedness or interdependence between the states and societies which constitute the world community.' (Group of Lisbon, 1993, p. 34)

Daarentegen wordt 'multinationalisatie' begrepen als:

'(...) the transfer and de-localisation of resources , especially capital and, to a lesser extent labour, from one national economy to another.' (Group of Lisbon, 1993, p.29)

en internationalisatie:

'(...)refers to the ensemble of flows of exchanges of raw materials, semi-finished and finished products and services, money, ideas and people between two or more nation states.' (Group of Lisbon, 1993, p.27)

Voor wie deze begripsomschrijvingen (voldoende malen) herleest, zal hun uitwisselbaarheid opvallen. In een strikte interpretatie verwijzen internationalisatie, multinationalisatie en globalisatie eigenlijk naar hetzelfde. Onder internationalisatie is reeds de transfer en de uitwisseling van geld en mensen tus-

sen twee nationale staten (en bijgevolg van de ene naar de andere) begrepen en samen met de andere mogelijke transferten en uitwisselingen (van grondstoffen, half-afgewerkte goederen en eindprodukten, diensten en ideeën) is de lijst dermate exhaustief dat men niet onmiddellijk ziet wat *'events, decisions and activities'* in de omschrijving van globalisatie nog meer zouden omvatten. Het benadrukte onderscheid tussen de drie noties is bijgevolg eerder een onderscheid naar graad dan naar aard, waarbij het overtreffende van de globalisatie zowel de reikwijdte (mondiaal) als de intensiteit van de betrekkingen betreft. Vrij vertaald: *niemand* ontsnapt nog aan interacties, interconnecties en interdependenties, resp. met en van andere landen, waarvan de invloed *overall* meer dan marginaal is. M.a.w. ook in de geïndustrialiseerde, hoog-ontwikkelde landen. In tegenstelling tot het "klassieke" begrip van éézijdige afhankelijkheid, benadrukt globalisatie het alomvattende van de intense beïnvloeding die resulteert in een symmetrische of gemeenschappelijke positie van alle landen ter wereld, zowel uit Noord als Zuid: iedereen beïnvloedt en is afhankelijk van iedereen, zodat verschillen vervagen.

Een bevestiging van deze betekenis van globalisatie vinden we bij Amin, wanneer hij de rol van de "*interpenetratie van de nationale productiestelsels in het centrum van het systeem en de aan de gang zijnde overgang, en dit voor de eerste keer in de geschiedenis, van een internationale economie naar een waarachtige wereldeconomie*" (Amin, 1994, p.34) voor de teloorgang van de fordistische regulatie benadrukt. Immers:

'Deze interpenetratie vernietigt de doeltreffendheid van een traditionele nationale politiek en levert het systeem globaal uit aan een louter 'Diktat' -inclusief de daarbij horende vergissingen- van de wereldmarkt.' (ibid.)

Groeiende interpenetratie en de vorming van één wereldeconomie laten geen productiestelsel (*in het centrum van het systeem*) meer toe om een doeltreffend beleid te voeren geënt op de binnenlandse prioriteiten (en het historisch sociaal-democratisch compromis tussen arbeid en kapitaal in het bijzonder). Daarvoor is voor iedereen de buitenlandse afhankelijkheid, het *'Diktat' van de wereldmarkt'*, te groot. Na de landen van het Zuiden en het voormalige Oostblok, waarvan de afhankelijkheid van de wereldmarkt niet wordt betwijfeld, zou nu ook aan de landen van het geïndustrialiseerde Noorden de economische autonomie zijn ontnomen die hen de nodige nationale beleidsmarge gaf. In dit opzicht verwaagt dan het verschil tussen het Noord, Zuid en Oost, of anders:

'De polarisatie tussen die centra [van het wereldsysteem] en de periferie vertoonde (...) een absoluut contrast tussen de industrialisatie van die centra en de afwezigheid van industrie in de periferie.

Maar in de loop van de naoorlogse cyclus is dat contrast stilaan afgezwakt. (...)

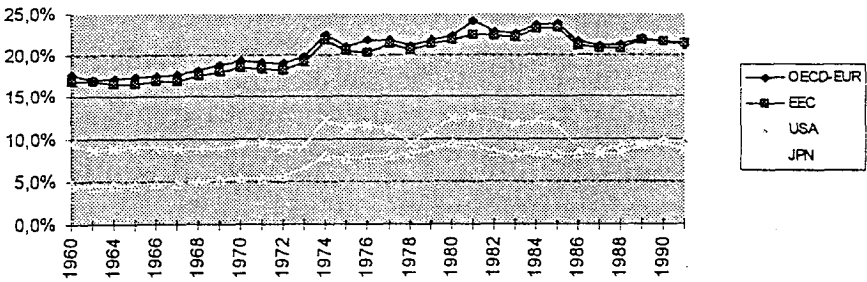
De onderlinge verwevenheid van de kapitalen op wereldniveau heeft de nationale productiesystemen uit elkaar doen spatten zodat ze nu bezig zijn zich te hergroeperen als segmenten van een wereldwijd productiesysteem.' (Amin, 1994, p.26)

Vermits het onderscheid van globalisatie met internationalisatie en multinationalisatie betrekking heeft op de graad eerder dan de aard van een fenomeen, kunnen indicatoren die een beeld moeten geven van de reële aanwezigheid en omvang ervan, voor gezichtsbedrog zorgen bij gebrek aan criteria voor gradatieverschillen. Men dreigt tot globalisatie te besluiten uit loutere indicatoren van internationalisatie, zoals de groei en omvang van de wereldhandel (eventueel gerelateerd aan de groei van het wereld B.B.P.) hoewel dit niets zegt noch over het globale karakter van deze handel, noch over het gewicht van de handel voor de onderscheiden nationale economieën. Het specifieke van de globalisatie, nl. het wederzijdse van de beïnvloeding en de afhankelijkheid, biedt hier echter een uitkomst. Veronderstellen we klassieke *éénzijdige* afhankelijkheid (vanwege ontwikkelingslanden van de geïndustrialiseerde wereld) als gegeven en onbetwist, dan vormt de omvang en de intensiteit van de internationalisatie en/of de multinationalisatie van de *'productiestelsels in het centrum van het systeem'* een eerste aanduiding voor globalisatie. Gegeven dat de impact van de internationalisatie voor het Zuiden buiten discussie staat en gekend is, volstaan eenvoudige indicatoren voor de internationalisatie in het Noorden ten minste om een beeld te krijgen van de intensiteit van de interacties, interconnecties en interdependenties tussen de landen.

Gebruikelijke indicatoren voor internationalisatie van de uitwisseling van enerzijds goederen en diensten en productiefactoren anderzijds, zijn de omvang van de internationale handel en buitenlandse investeringen in de nationale economieën. Het eerste wordt gemeten aan de hand van het aandeel van in- of uitvoer respectievelijk in de totale bestedingen (benaderd door de som van het bruto-binnenlands produkt en de invoer) en in de totale productie (bestaande uit de som van de totale binnenlandse vraag en de uitvoer) (1) of het gemiddelde van beide. Voor het tweede gebruiken we de ruime maatstaf van het aandeel van de som van de in het buitenland verrichte én de van het buitenland ontvangen investeringen in het nationale inkomen (2). Beide kunnen

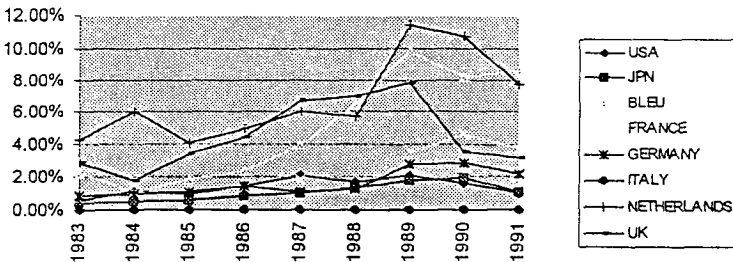
gemakkelijk worden afgeleid uit de statistieken die door de internationale economische organisaties worden gepubliceerd. Voor het eerste gebruikten we de door OESO gepubliceerde Nationale Rekeningen, over de periode 1960-1991; voor het tweede financiële en betalingsbalansstatistieken van het IMF. Ter wille het vergelijkbare van de interacties, interconnecties en interdependencies, ligt de nadruk bij voorkeur op de 'triade' van de Groep van Lissabon. Cijfers voor de VS en Japan worden geplaatst naast deze van een Europees aggregaat van dezelfde grootte-orde: de EEG of de Europese OESO-landen. Slechts in de mate waarin geen gegevens voor deze entiteiten beschikbaar zijn (bvb. financiële statistieken), wordt voor 'Europa' teruggegrepen naar gegevens voor de voornaamste (grootste) landen. Grafieken 1 en 2 geven de resultaten van deze bewerkingen weer.

Grafiek 1. Internationalisatiegraad 1960-1991.
Gemiddelde van in- en uitvoer van goederen en diensten

Egen berekeningen op basis van OESO

Grafiek 2. Directe buitenlandse investeringen in procent van het nationaal inkomen 1983-1991.

Egen berekeningen op basis van IMF

Wat blijkt nu uit de internationalisatiegraad van de geïndustrialiseerde economieën met betrekking tot de globalisatie van de economie? Vooreerst, dat *in feite* de economie even globaal of niet-globaal is dan vijftien á twintig jaar geleden. De internationalisatiegraad van de geïndustrialiseerde economieën nam wel gestaag toe over de gehele naoorlogse periode, maar blijft qua peil in de jaren negentig vergelijkbaar met dat van de tweede helft van de jaren zeventig. De meest significante stijging van de internationalisatiegraad is deze na de eerste oliecrisis tot het begin van de jaren tachtig. Maar zoveel globaler werd de economie niet: in Europa en Japan viel de internationalisatiegraad in de tweede helft van de jaren tachtig zelfs wat terug. Daarnaast is ook het *niveau* van de internationalisatiegraad interessant. Voor de VS bedraagt hooguit 10%, zoals voor Japan sinds 1985. In Europa, zowel benaderd door de EEG als door de Europese OESO-landen, bedraagt de internationalisatiegraad ongeveer het dubbele. M.a.w. de grote economische entiteiten die het centrum van het wereldsysteem uitmaken zijn eigenlijk eerder (relatief) autarkisch: elke wijziging in de bestedingen of de productie heeft hoofdzakelijk, zoniet uitsluitend binnenlandse implicaties. Indien de interacties, interconnecties en interdependenties tussen de landen al wereldomvattend zijn, lijken ze niet echt intens en zijn ze niet veel veranderd.

De aanblik van grafiek 2 inspireert tot dezelfde bemerkingen voor de transfers van productiefactoren (kapitaal), zelfs op basis van nationale entiteiten (vermits van financiële gegevens gebruik wordt gemaakt). Niet verwonderlijk is de internationalisatie van de kapitaaltransfers het grootst voor de kleinere economieën (en het Verenigd Koninkrijk), maar voor de grotere landen is deze opnieuw beperkt tot een paar procent van het nationaal inkomen én o-genschijnlijk stabiel sinds de tweede helft van de jaren tachtig (op lange termijn zijn de *stijgingen* wel zeer spectaculair).

Vermits de internationalisatiegraad van de 'centra van het wereldsysteem' én het aandeel van de buitenlandse investeringen in hun Nationaal Inkomen eerder constant zijn gebleven op een laag niveau, lijken feitelijke aanwijzingen voor de globalisatie van de economie eerder beperkt, indien niet onbestaande. Zonder dat dit het interessante ervan moet aantasten: veel globalisatie merkt men niet.

3. *Waarom is globalisatie nefast?*

Deze vraag is natuurlijk even rechts als de pest, maar wellicht belangrijker en eventueel zelfs ernstig te nemen, omdat ze door bewindslieden wel eens daadwerkelijk zou kunnen worden gesteld.

Globalisatie moet precies de (niet-categorische) imperativiteit van de competitiviteit verklaren, waarnaar politieke, economische en sociale subjecten verwijzen om de stagnatie, zonet de degeneratie van de sociale productie-omstandigheden te verklaren. Reële lonen kunnen amper nog stijgen (integendeel), de sociale zekerheid moet worden beperkt en normen, voorschriften en arbeidsvoorwaarden kunnen niet strenger zijn als bij de (voornaamste) concurrenten, wil men zichzelf niet onnodig hinderen in de ontplooiing van zijn inventiviteit en ondernemingsvermogen, die noodzakelijk zijn om competitief te blijven in de globale economie, als waarborg voor (de creatie van) “duurzame” tewerkstelling. In Amins termen: de globalisatie moet de wijziging, zonet de de verdwijning van het “historisch compromis tussen arbeid en kapitaal” (mede?) verklaren.

Maar waarom zou de globalisatie deze negatieve sociale gevolgen hebben? Een parallel met het verre verleden en de globalisatie van de economie op de toenmalige schaal dringt zich op. Ten tijde van de EGKS en bij de vorming van de EEG, bestond er hoofdzakelijk bij de Belgische en Franse vakbonden grote bezorgdheid voor de nefaste sociale gevolgen van de supra-nationale economische samenwerking, in het bijzonder gezien de zeer lage lonen in ... Duitsland. Hun reactie was niet dezelfde. Franse vakbonden, leken via sociale causules in de Verdragen te willen garanderen dat andere landen zich aan de toenmalige betere Franse sociale bescherming zouden aanpassen teneinde concurrentievervalsing te vermijden die tot een neerwaartse sociale spiraal zou leiden. Dit verklaart de aanwezigheid in het Verdrag van Rome van artikelen over o.m. de jaarlijkse vakantie, maar ook over de gelijke behandeling van man en vrouw.

De Belgische vakbonden waren even bezorgd als de Franse maar, in de eerste plaats André Renard was ervan overtuigd dat te nationale standpunten de vakbondpositie dreigde te verzwakken en het werknemersbelang uiteindelijk zou schaden. Renard zag de noodzaak in van een Europese vakorganisatie, die de verwezenlijking van een gemeenschappelijk sociaal programma zou nastreven. Niet alleen zouden hierdoor de nationale belangen en verworvenhe-

den kunnen worden veiliggesteld, maar bovendien de arbeidersbeweging juist versterken als een gemeenschappelijke positie zou worden ingenomen tegenover de werkgevers en de Europese autoriteiten. Internationale samenwerking zou het uitbuiten van nationale verschillen en het gebruiken van de wederzijdse afhankelijkheden beperken. Renard had dus meer oog voor de mogelijkheden die Europese economische samenwerking bood voor de vakbeweging, zij het dat hiervoor een zekere Europese arbeiderssolidariteit was vereist, d.w.z. aandacht voor de verzuchtingen, verworvenheden en belangen van meer dan één nationale arbeidersbeweging.

'But it must be stressed that despite Marxist emphasis on working class unity as a tactical principle derived from the "nature" of capitalism, fear was a far more convincing explanation of this phenomenon [supranationalism]. And it was the same fear, immeasurably magnified by the direct potential of the common market in affecting employment stability, which gave rise to the bedrock of the ECSC labour consensus, the harmonisation of living and working conditions.' (Haas, 1958, p.387)

Alle angsten voor negatieve sociale gevolgen van Europese economische samenwerking bleken evenwel ongegrond, net zomin als de opeenvolgende GATT-onderhandelingsrondes ter liberalisering van het handelsverkeer ooit nefaste sociale gevolgen werden toegedicht.

Waarom zou dit nu anders zijn? Men zou kunnen verwijzen naar de merklijk grotere verschillen in sociale productievoorwaarden en arbeidsvergoeding tussen de landen die nu op de wereldmarkt concurreren, in vergelijking met de meer onmiddellijke naoorlogse periode. De loonsverhouding tussen de geïndustrialiseerde landen, NICs, NECs en economieën in transitie kunnen oplopen tot een factor 10, zoniet 100, om van de andere sociale productievoorwaarden maar te zwijgen. Zou dit dan niet leiden tot lage(re) lonen en weinig comfortabele productie-omstandigheden indien men in deze omstandigheden zijn producten op de wereldmarkt moet kunnen verkopen? Misschien, voor zover dergelijke verschillen in loon en arbeidsomstandigheden niet worden gecompenseerd door omgekeerd evenredige produktiviteitsverschillen, maar dit is hier als argument zelfs niet nodig. De intensiteit van de interacties, interconnecties en interdependenties met sociaal sterk verschillende landen is immers beperkt. Een van de meest gedocumenteerde (want initieel zeer problematische) vaststellingen m.b.t. de internationale handel is juist de omvang van de handel die geïndustrialiseerde landen onder elkaar drijven. Het grootste

gedeelte van de internationale handel bestaat uit de transferten van goederen en diensten van de ontwikkelde landen aan elkaar, aan landen die vergelijkbaar zijn qua sociale productie-omstandigheden en loonniveau.

Tabel 1, waarin de gemiddelde aandelen van de verschillende geografische entiteiten (essentieel OESO en niet-OESO) in de in- en uitvoer van de centra van het wereldsysteem op drie verschillende tijdstippen zijn weergegeven, illustreert dit. Meer dan viervijfde van de Europese, ongeveer tweederde van de VS-handel en tegenwoordig 60% van de Japanse uitvoer, bestaat uit transacties tussen sociaal-economisch vergelijkbare landen. De structuur van de

Tabel 1. Structuur van in - en uitvoer voor Japan, de USA en Europa rond 1970, 1980 en 1990.

		Uitvoer			Invoer		
		1968-70	1978-80	1989-91	1968-70	1978-80	1989-91
JAPAN	OESO	51	46	58	52	37	50
	OESO-EUR	13	16	22	10	9	17
	EEG	10	13	18	8	7	14
	EVA	3	2	3	2	2	3
	NIET-OESO	49	54	42	48	63	50
USA	OESO	67	59	63	72	53	60
	OESO-EUR	32	29	28	29	20	21
	EEG	26	24	24	24	16	18
	EVA	4	4	3	4	3	3
	NIET-OESO	33	41	37	28	47	40
EEG	OESO	86	76	83	75	74	81
	OESO-EUR	64	67	72	59	61	68
	EEG	50	54	61	48	50	58
	EVA	12	11	10	9	9	10
	NIET-OESO	22	24	17	25	26	18
OESO-EUR	OESO	78	75	83	72	74	82
	OESO-EUR	65	67	72	61	62	68
	EEG	49	53	61	49	50	58
	EVA	13	12	11	10	10	10
	NIET-OESO	22	24	17	24	26	18

Eigen berekeningen op basis van OESO.

Japanse handel wijkt globaal hier weliswaar wat van af (met de invoer die voor de helft binnen en buiten OESO-kader gebeurt, mogelijkerwijze ten gevolge van de veel grotere afhankelijkheid van grondstoffen en energiebronnen), maar precies Japan gold tot zeer recent als de meest competitieve der centra van het wereldsysteem, zodat de grotere interactie met sociaal-economisch verschillende landen er niet onmiddellijk als zorgwekkend werd ervaren.

Opnieuw gelden analoge vaststellingen geldt voor de transferten van productiefactoren en kapitaal in het bijzonder, hoewel de gevonden indicatoren niet altijd even duidelijk zijn, ten gevolge van de grotere fluctuatie die investeringen kenmerkt. Niettemin leert een Eurostat rapport dat het gemiddelde aandeel van Japan, de VS en de EVA in de buitenlandse investeringen van de EG over de periode 1983-89 op 80% kan worden geschat. (zie Eurostat 1992, pp. 73 e.v.). Voor Japan en de VS ligt dit percentage respectievelijk 10 en 20 procentpunten lager, hoewel grote schommelingen de significantie van de (ongewogen) gemiddelden beperken, zeker in het geval van de VS. Toch boet de algemene vaststelling hierdoor niet aan geldigheid in, zeker niet indien men de oorsprong van de buitenlandse investeringen, verricht in de EG, Japan en de VS, hierbij betreft (waar het aandeel van de OESO-landen manifest domineert): geïndustrialiseerde landen investeren in de eerste plaats bij elkaar en slechts in tweede instantie in de zich ontwikkelende landen (3).

Vermits het overgrote gedeelte van de internationale handel en investeringen bestaat uit transacties tussen landen van een vergelijkbaar ontwikkelingspeil en bijgevolg loonniveau en sociale productievoorwaarden, is het niet onmiddellijk duidelijk, waarom in tegenstelling tot het verleden, een verdere uitbreiding van beide nefaste sociale gevolgen zou moeten hebben. Hiermee wordt dit evenmin in volle naïviteit ontkend, maar de bewijslast ligt m.i. voor één keer bij hen die de globalisatie wantrouwen. Zij zouden deze vraag ernstig moeten nemen, voor zover een globalisatie met uitsluitend of hoofdzakelijk negatieve gevolgen minder evident is dan men pleegt te aanvaarden, onafhankelijk ervan of men nu de concurrentiestrijd "wint" of "verliest". Voor alle duidelijkheid: er wordt allerminst beweerd (integendeel!) dat de grootste ellende van nog steeds de meerderheid van de ontwikkelingslanden geen verband zou houden met hun internationale specialisatie en hun positie op de wereldmarkt. Enkel betwijfel ik zowel dat dit iets nieuws is of een nieuwe invalshoek vergt, als dat het veel met globalisatie (eerder dan met eenzijdige afhankelijkheid) te maken heeft.

4. Het belang van de globalisatie-idee

De voorafgaande bemerkingen of bedenkingen waren natuurlijk op z'n minst tot op zekere hoogte zonder veel betekenis. Of de wereldeconomie nu al dan niet in een nieuwe fase zou beland zijn, gekenmerkt door wereldwijde concurrentie is uitiem een eventueel boeiend intellectueel discussiepunt, vergelijkbaar met dat van het geslacht der engelen. Maar voor zover de overtuiging dat de economie globaliseert even onschuldig blijft, hebben bedenkingen erbij ook niet zoveel belang. Economische en andere metafysica wordt evenwel belangrijk wanneer er meer praktische consequenties uit worden getrokken en het een leidraad vormt voor het (economisch en politiek) handelen. Dan bestaat het gevaar dat volgens verkeerde (niet noodzakelijk onware) inzichten ook verkeerde beslissingen worden getroffen. Noodzakelijk is dit niet: literatuur en geschiedenis staan bol van vergissingen met succesvol gevolg. Maar net daarom dat ze als voorbeelden van gelukkig toeval zo de aandacht wegkaapten. Mijn belangrijkste bemerking bij de globalisatiegedachte is dus niet zozeer dat het om een verkeerd inzicht zou kunnen gaan, maar wel dat het een slechte leidraad voor het (politiek en economisch) handelen vormt. Uit het zogenaamd globaal karakter van het economie worden conclusies getrokken die nefast zijn voor de economische politiek. M.a.w. het belangrijkste bezwaar bij de globalisatiegedachte is dat het leidt tot 'slechte politiek', wat wordt getoond in de drie volgende situaties.

a. Het witboek van Delors.

In het laatste jaar van de ambtstermijn van Commissievoorzitter Jacques Delors, stelde de Europese Commissie onder zijn leiding een Witboek samen voor 'werkgelegenheid, groei en concurrentievermogen', dat zich tot doel stelde een oplossing te bieden voor het Europese werkloosheidsprobleem en streefde naar een halvering van de werkloosheidsgraad tegen het einde van de eeuw. Het Witboek bevat een uitgebreide reeks van voorgestelde maatregelen, die in drie categorieën kunnen worden samengevat. Maatregelen om de werking van de arbeidsmarkt te versoepelen, administratieve vereenvoudigingen en andere stimuli om ondernemers toe te laten hun bedrijvigheden beter te ontplooiën en misschien vooral een programma van communautaire investeringen in infrastructuur en nieuwe technologie (reële en virtuele snelwegen). Aan de grondslag van het Witboek ligt Delors' analyse van het Europese werkloosheidsprobleem, zoals die na de vergadering in Kopenhagen (juni 1993) werd bekendgemaakt. *'He explained that the root cause of European*

unemployment was a lack of competitiveness with the United States and Japan and that the solution was a program of investment in infrastructure and high technology' (Krugman, 1994, p.29) (4). De maatregelen uit het witboek moesten dan in essentie de remedie voor dit competitiviteitsprobleem vormen. De staats- en regeringsleiders ontvingen de voorstellen van de Commissie op hun halfjaarlijkse top te Brussel inderdaad positief, aanvaardden ze en deden... niets. Onafhankelijk van de adequaatheid van de maatregelen en hun realiseerbaarheid, zou dit merkwaardig slot van het Witboek "retorisch" kunnen worden verklaard. Het uitgangspunt van Delors argumentatie was dat de Europese industrie voldoende competitief moest zijn om succesvol te kunnen concurreren in een geglobaliseerde economie, als basis voor een sterkere economische groei die tot een toename van de tewerkstelling zou kunnen leiden. Nog los ervan of ze zo rechtstreeks georiënteerd waren op een versterking van het concurrentievermogen, werden de maatregelen in het Witboek als dusdanig voorgesteld en met succes. De staats- en regeringsleiders, zonder uitzondering zelf fanatici van het concurrentievermogen, lieten zich hiermee overtuigen.

Maar waarom werd er sindsdien dan amper gevolg aan het Witboek gegeven? Misschien juist terwille van ... het concurrentievermogen. De voorgestelde maatregelen waren bedoeld om het concurrentievermogen van de Europese economie te versterken. Er werden additionele uitgaven op communautair vlak in het vooruitzicht gesteld, mogelijk te financieren met een nieuw communautair schuldinstrument, die de economie van de gehele Unie ten goede zou komen. Dit zou impliceren dat elke nationale overheid zou worden gevraagd rechtstreeks of onrechtstreeks de last van uitgaven op zich te nemen die ook andere landen van de Unie ten goede zou komen. Maar daarvoor lijkt de competitiviteitsbehoefte net iets te sterk. Elke additionele ecu die aan communautaire projecten wordt gespendeerd komt niet alleen slechts gedeeltelijk de Petrelliaanse nationale kampioenen ten goede, het dreigt bovendien nog de economie van de partners, trouwens ook concurrenten, te sponsoren en hiervoor is de strijd in de geglobaliseerde economie toch te fel. Het "discours" dat misschien doorslaggevend voor de aanvaarding van het Witboek was, betekende dan ook zijn ondergang: net omdat in de geglobaliseerde economie competitiviteit van levensbelang is, kon het Witboek enkel goedgekeurd worden tot de prijs niet te worden uitgevoerd. Eigenlijk drong een Witboek voor "werkgelegenheid en groei" zich op, zonder competitiviteit. Daarvan hadden de Staats- en regeringsleiders moeten overtuigd worden, maar waarschijnlijk ook de Commissie van de EG.

b. Sociale clausulering van de internationale handel.

De voorbeelden zijn niet onmiddellijk legio van een zich ontplooiende markteconomie die noodzakelijk en automatisch tot aanzienlijke verbeteringen van leef- en productie-omstandigheden van de meerderheid van de bevolking leidde. Adam Smith waarschuwde reeds in de "Wealth of Nations" voor de monopsoniepositie van werkgevers op de arbeidsmarkt, waardoor lonen laag werden gehouden. Hetzelfde argument doet de OESO besluiten tot de wenselijkheid van een georganiseerde werknemersbeweging in de zich industrialiserende landen, opdat werknemers in staat zouden zijn een verloning overeenkomstig hun marginale produktiviteit te verkrijgen. Volgens eenzelfde argumentatie als voor de andere mensenrechten, is er geen reden om dit als een loutere interne aangelegenheid te beschouwen, zodat ook op dit vlak toezicht en inmenging van de "internationale gemeenschap" gewettigd kan zijn.

Verschillende geledingen van de vakbeweging (zowel internationale als nationale overkoepelende organisaties) deden voorstellen om de naleving van een aantal als fundamenteel en universeel beschouwde basisrechten voor alle werknemers ter wereld te bekomen. Meestal voorzien deze voorstellen bij niet-naleving, eventueel vastgesteld door een internationale organisatie zoals het ILO, bijna zonder uitzondering sancties met een handelspolitiek karakter. D.w.z. tegen landen die basis sociale rechten met de voeten treden, zou men gemachtigd worden compenserende invoerheffingen af te kondigen.

Zelden of nooit wordt dit echter gemotiveerd vanuit de *efficiëntie* van het sanctiemiddel of zelfs van de sanctionerende aanpak zonder meer. Er wordt integendeel meestal verwezen naar vermeende schade die wordt berokkend, vanuit een concurrentieperspectief in een geglobaliseerde wereld. Landen die sociale normen niet naleven zouden een illegitiem concurrentieel voordeel verwerven en andere landen schade berokkenen, als ze hierdoor hun aandeel in de wereldhandel kunnen vergroten en/of (bestaande en nieuwe) economische activiteit uit andere landen aantrekken (de zogenaamde delocalisatie). Ter herstel van het verloren concurrentievermogen kunnen andere landen dan worden gedwongen hun sociaal beschermingsniveau te verminderen, waardoor zich een algehele negatieve sociale beweging kan inzetten. Bijgevolg moeten afspraken worden gemaakt met betrekking tot de naleving van een minimum aan sociale rechten, om globale afbraak te voorkomen.

Waarom is dit concurrentie-argument eigenlijk nodig? Stel dat een land volstrekt autarkisch leeft, maar geen sociale rechten naleeft, moet hier dan

niet worden opgetreden? Anders, indien een land niet competitief is, betekent dit dan dat de 'internationale gemeenschap' op sociaal vlak maar louter moet toezien? Bovendien staat de efficiëntie van de sanctionerende aanpak en zeker van het sanctiemiddel wel degelijk ter discussie, waarvan ambtenaren van internationale sociaal-economische instellingen gretig gebruik maken, al was het maar om netelige politieke stellingnames te kunnen vermijden (5). Voor zover sociale bescherming ook verband houdt met het ontwikkelingspeil van de economie, dreigt een sanctionerende aanpak immers in meer of mindere mate de mogelijkheden voor een volwaardige sociale bescherming te bemoeilijken. Want binnen het kader van een geglobaliseerde economie, met mondiale en intense wederzijdse interacties, interconnecties en interdependenties, impliceren afspraken over minimale sociale normen die door de sommigen al worden gerespecteerd (gezien hun ontwikkelingsgraad en inkommen per hoofd) maar door andere niet, een wijziging van de relatieve posities en dus van het concurrentievermogen

Het perspectief van de concurrentiepositie in een geglobaliseerde economie als motiveringsbasis voor een universele minimale sociale bescherming en de afwezigheid van een grote bekommernis voor de doelmatigheid van de aanpak, wekt op deze wijze de achterdocht van verkapt protectionisme, zodat althans de vrijwillige aanvaardingsbereidheid van sociale clausules niet moet worden overschat. Te meer omdat in het kader van een geglobaliseerde economie waar het concurrentievermogen essentieel zou zijn, nationale belangen meestal inderdaad wel een rol hebben. Door de vraag tot naleving van een minimum aan sociale normen niet "absoluut" te motiveren (vanuit het respect van de mensenrechten), maar "relatief", vanuit de concurrentiepositie en door sancties in het vooruitzicht te stellen bij niet-naleving, wordt de eis tot naleving van de sociale normen zelf een element in de concurrentiestrijd, hetgeen de waarschijnlijkheid van haar verwezenlijking niet echt ten goede is gekomen.

c. Globalisatie en solidariteit.

Zelfs indien de voorstellen tot sociale clausulering ingegeven zouden zijn door 'verwerpelijk vakbondsprotectionisme', is dit in de geglobaliseerde economie bijna oprecht verdedigbaar. Indien een universele sociale vooruitgang (met een snelheid omgekeerd evenredig aan het ontwikkelingspeil) onmogelijk is, door het niet naleven van een minimum aan sociale normen in de zich ontwikkelende landen, is het nog steeds beter dat ten minste een deel, i.p.v. helemaal geen, van de werknemers in de wereld voldoende sociale bescher-

ming genieten. Want een geglobaliseerde economie met mondiale en intense interacties, interconnecties en interdependenties, impliceert, zoals Amin stelde, dat de mogelijkheid van een traditionele nationale politiek verdwijnt. Door de toenemende interdependentie verdwijnt de macht over de eigen sociale situatie met meestal negatieve gevolgen qua sociale bescherming. Het is dan ook niet verwonderlijk dat via een beperking van de interdependenties men zou pogen een zo groot mogelijke controle over de eigen situatie te behouden en zodoende de sociale bescherming op peil te houden.

Misschien merkwaardiger is dan dat men precies in de globalisatie van de economie het ultieme argument voor een mondiale betrokkenheid en solidariteit denkt te vinden. Wanneer de Groep van Lissabon culturele en economische tendensen tot globalisatie meent te ontwaren, doet ze dit voornamelijk om het volgens haar relevante terrein voor de politieke vraagstelling en besluitvormingsniveau aan te duiden. Het is op dit vlak (gezien de globalisatie van de economie en andere maatschappelijke processen) dat de concurrentie aan banden moet worden gelegd door samen te werken rond de vier contracten die ze voorstelt (het democratische, culturele, ecologische en economische), gezien hun inhoud, in hoofdzaak een vorm van *solidariteit* van Noord met Zuid. Onafhankelijk van de *wenselijkheid* van een alternatief voor een zogenaamde concurrentiële regulering van de wereld, stelt zich de vraag hoe een situatie waarin ten gevolge van de economische globalisatie, onmacht gemeenschappelijk aan allen zou zijn, de bodem voor een ambitieus solidariteitsstreven kan vormen? Wanneer, in de onmogelijkheid van een traditionele nationale politiek, men de eigen situatie niet meer beheerst, hoe zou men dan nog tot solidariteit in staat zijn? Een analoge moeilijkheid lijkt aanwezig in het betoog van Maurits Coppieters (1995), die zijn pleidooi voor de prioriteit van het politieke (de democratische sturing van de samenleving) op de economie fundeert in de globalisatie van de samenleving, die toch juist tot een extreme vorm van het omgekeerde leidt? Precies daarom, zou men kunnen zeggen. Maar de vraag is hier niet de hoogdringendheid of de intensiteit van een behoefte, wel of eraan kan worden voldaan. In de naoorlogse periode verwezen sociaal-democratische bewindslieden stelselmatig naar de "globalisatie" in Europees verband, om de achterban te weerhouden van onverantwoordelijke zij het zeer rechtvaardige verzuchtingen. Men eindigde in koor met de conclusie van André Renard (de noodzaak van een Europese vakbeweging), zonder dat er in de praktijk veel veranderde. Was dit louter een gebrek aan wil om het noodzakelijke te verwezenlijken, m.a.w. een kwestie van verregaande onverantwoordelijkheid van de vakbonden?

Zelfs indien solidariteit en de prioriteit van de politiek op de economie in een geglobaliseerde samenleving mogelijk is (wat ik niet ontken), waarom benadrukt men precies de individuele onmacht om mensen tot solidariteit te motiveren, eerder dan juist die aspecten aan te duiden die integendeel wijzen op een relatieve beheersing van de situatie en bijgevolg op een positieve handelingsmarge? Men lijkt zich niet bewust van het verdoken defaitistische van het benadrukken van een geglobaliseerde samenleving, als gevolg van een extreme spanning tussen ambitie en haar mogelijkhedenvoorwaarde, behalve als de heftigheid waarmee de *wens* van de solidariteit of het politieke alternatief in de geglobaliseerde werkelijkheid wordt geuit, hiervoor paradoxaal moet doorgaan. Terwille van de wenselijkheid van een alternatief voor de concurrentie als regulering, zou men zich eerder aan het tegenovergestelde verwachten: motiveren tot solidariteit door aan te duiden dat men over een belangrijke handelingsmarge hiertoe beschikt en welke macht de politiek over de economie (nog) heeft. Of is men zo overtuigd van de evidentie van de solidariteit, dat ze zelfs blijkt waar de concurrentie (positief, niet normatief) het meest solide is?

Europese eenmaking en de Europese sociaal-economische situatie, mondiale sociale vooruitgang, de mogelijkheid of bereidheid tot solidariteit en de politieke regulering van de samenleving zouden er eventueel baat kunnen bij vinden indien in het bijzonder het met de aanwezigheid van een mondiale economie met intense interacties, interconnecties en interdependenties, het iets minder extreem gesteld is als men courant beweert, conform de hier vermelde indicatoren. Het zou toelaten het belang van het concurrentievermogen tot meer redelijke proporties te reduceren door het aan te duiden als wat het in feite is: hoofdzakelijk, zoniet louter ideologie, dat een juist zicht op de huidige wereldproblematiek in de eerste plaats verhindert.

Bibliografie

Amin S., De nieuwe wereldoverheersing van het kapitalisme. Problemen en vooruitzichten, in: Vlaams Marxistisch Tijdschrift, september 1994, nr. 3, pp. 23-46.

Bernard P., Van Sebroeck H., Spinnewyn H., Gilot A., Vandenhove P., Delocalisatie, Planbureau, Brussel, 1994.

Commissie van de Europese Gemeenschappen, Groei, concurrentievermogen en werkgelegenheid. Naar de 21e eeuw: wegen en uitdagingen. Witboek. in: Bulletin van de Europese Gemeenschap-

pen, Supplement 6/93, Bureau voor de Officiële Publicaties der Europese Gemeenschappen, Luxemburg, 1993.

Coppieters M., in: *Samenleving en Politiek*, 2 (2), 1995, pp. 4-8.

Eurostat, *European Community Direct Investment 1984-1989*, Office Official Publications European Communities, Luxembourg 1992.

Group of Lisbon, *Limits to Competition*, Gulbenkian Foundation, Lisbon 1993.

Haas C., *The Uniting of Europe. Political, Social and Economical Forces 1950-1957*, Stevens and Son, London 1958.

IMF, *International Financial Statistics Yearbook*, IMF, Washington 1993.

IMF, *Balance of Payments Statistics Yearbook*, IMF, Washington, 1990 en 1993.

Krugman P., *Competitiveness: A Dangerous Obsession*, in: *Foreign Affairs*, 73 (2), 03-04/1994, pp. 28-44.

OECD, *National Accounts. Main Aggregates 1960-1991*, OECD, Paris 1993.

OECD, *Historical Statistics of Foreign Trade 1965-1980*, OECD, Paris 1982.

OECD, *Monthly Statistics of Foreign Trade*, 01/1992 en 06/1992, Paris, 1992.

Savage R., *Compétitivité globale, contrainte externe et performances macro-économiques comparées: une analyse de longue période (1960-92) de 13 pays industrialisés*, in: *Ministerie van Financiën. Documentatieblad*, nr 2, 03/04/1994, pp.159-406.

Van Liemt G., *Minimum Labour Standards and International Trade: Would a Social Clause Work?*, in: *International Labour Review*, 128 (4), 1989.

Van Liemt G., *The Multilateral Social Clause in 1994*, ICDA Draft Discussion Paper, Brussels, 08/1994.

Noten

(1) Zie hiervoor ook Savage, 1994 (p.209).

(2) Zie ook Bernard et. al., 1994 (pp. 98-136).

(3) Voor de individuele Lid-Staten van de EG geldt een analoge vaststelling, onlangs ook bevestigd voor België door het Planbureau. Zie Bernard et. al., 1994, loc. cit.

- (4) In het Witboek kan men op de eerste bladzijde lezen dat “ Zowel uit de nationale bijdragen als uit de werkzaamheden van de Europese Commissie blijkt onweerlegbaar de -sinds lange tijd bestaande- nauwe samenhang tussen de concurrentiepositie, de groei en de werkgelegenheid” (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 1993, p.9). De beweegreden tot het opstellen van dit witboek, nl. de werkloosheid in Europa, manifesteert zich onder drie vormen : een conjuncturele, een structurele en een technologische. M.b.t. de laatste wordt gesteld dat technologische vooruitgang zowel mogelijkheden tot creatie als destructie van werkgelegenheid inhoudt en bijgevolg onbepaald blijft. Van de eerste wordt gezegd dat, gezien de snellere toename van de hulpbronnen (arbeid en kapitaal), elke groeivertaging meer aanzienlijke consequenties heeft. Enkel van de tweede (die betrekking zou hebben op 12 van de 17 miljoen werklozen in 1993, ongeveer 70%) worden expliciete oorzaken opgesomd : verouderde arbeidsomgeving, te dure laaggeschoolde arbeid en “ *Europa is er te weinig in geslaagd een positie in de nieuwe internationale arbeidsorde te verwerven : we hebben de markten van de toekomst links laten liggen en teveel gerekend op onze positie in de traditionele sectoren. (...) Tot slot, en bovenal, zijn er nieuwe industrielanden in opkomst, die zich ook op onze markten in de concurrentiestrijd mengen terwijl wij volstrekt niet kunnen concurreren met hun kostenniveaus.*” (Commissie van de Europese Gemeenschappen, 1993, p.11, wij benadrukken).
- (5) Zie bijvoorbeeld de technisch zeer degelijke en interessante bijdragen van Van Liemt, 1989 en 1994.